

Matriky

Existují různé druhy matrik např.: univerzitní, spolkové, vojenské, církevní aj. V raném novověku byli nejrozšířenějšími církevní matriky, proto se budeme soustředit nejvíce na ně.

Současné matriky jsou státní evidence narození, uzavření manželství, vzniku registrovaného partnerství a úmrtí fyzických osob na území České republiky a v cizině, jde-li o státní občany České republiky. V raném novověku církevní matriky evidovaly především udělení svátostí (křtu, manželství, posledního pomazání).

= písemný pramen úředního původu s evidenční funkcí.

Vznik a vývoj matrik

Přesně datovat počátek matriční činnosti není možné, vyvíjela se postupně kvůli rozrůstající se společnosti. První dochovanou matrikou v Čechách je až jáchymovská matrika sňatků, vedena od roku 1531. Pro Moravu včetně Slezska je nejstarší dochovaná matrika vedená od roku 1571 z Razové u Bruntálu.

Velkým mezníkem ve vedení matrik se stal Tridentský koncil, kde roku 1563 rozhodli o povinnosti vést matriky křtů a sňatků v katolické církvi, ale trvalo i několik desetiletí, než byly na farnostech zavedeny. Zároveň nebylo sjednoceno, které údaje se mají zapisovat, a proto byly matriky nejednotné. Jisté sjednocení přinesl až Římský rituál z roku 1614, který stanovil vzory matričních zápisů a zavedl jako další povinný matriční zápis - zápis úmrtí. Během let, kdy byl pražským arcibiskupem Arnošt Harrach, který nařídil reformu církevní správy, byly v rozhodující většině farností matriky zavedeny (1631-1667). O dvě desetiletí později bylo nařízeno vést opisy matrik. Tyto sbírky listin neboli druhopisy se uchovávaly odděleně od matričních knih, a to z toho důvodu, aby nebylo možné upravovat zápisy v matričních knihách a aby nedocházelo k jejich falšování a zneužívání (s problematikou falšování matričních knih nebo výpisů z těchto knih se nejčastěji setkáváme v období Protektorátu Čech a Moravy). Matriky byly psány německy, česky a latinsky. Zápisy byly psány jednoduchou větnou formou a ještě nebylo přesně určeno, co musejí obsahovat, proto v některých matrikách z tohoto období nenajdeme důležité informace. V 18. století za vlády Marie Terezie a Josefa II. se stát více zapojuje do vedení matrik. Tito panovníci vydali několik předpisů, jak mají být matriky vedeny (např. vzniká latinská šablona pro zápis, což vedlo k ustálení zapisovaných informací, rozdělení tripartitních matrik, rozšíření okruhu institucí, které mohly matriky vést). I když do vedení matrik zasahoval stát, matriky zajišťovala ve většině případů církve. Již v této době se objevují jiné druhy matrik, jako například vojenská, židovská či civilní. Během dalších 150 let nedošlo k velkým změnám ve vedení matrik.

Po roce 1948 je však vyvíjen velký tlak na církve. Matriky, vedené do konce roku 1949 církvemi, se k roku 1950 staly majetkem státu a přešly do správy národních výborů. Ke změně došlo až v roce 1992, od této doby je civilní sňatek zrovnoprávněn se sňatkem církevním.

Matriční kniha musí mít i svůj druhopis neboli další knihu, která obsahuje všechny údaje, které jsou do matričních knih zapsány. Za matriční druhopis dnes slouží sbírka listin a počítačově vedené matriční zápisy.

Rozdělení:

Matriky můžeme dělit na živé a mrtvé. Za živé matriky pokládáme ty nejnovější - u narozených je to 100 let od posledního zápisu, 75 let u oddaných a zemřelých. Digitalizované kopie mrtvých matrik jsou volně dostupné na internetu.

Církevní matriky: Dříve tripartitní dělení = v převážné většině farností se do roku 1784 používala jen jedna kniha, ta byla rozdělena do tří částí, latinsky tres partes. Tato kniha sloužila pro zápis narození, oddaných i zemřelých. Za Josefa II. došlo k rozdělení matrik. Církevní matriky byly v raném novověku nejrozšířenější. Starali se o ně faráři. Během 19. a 20. století dochází k přesunu církevních matrik do rukou státních úřadů a jejich převedení na civilní. Dodnes si farnosti vedou své matriky pro své věřící.

Vojenské matriky: První úpravu znamenající jejich jednotnější vedení přinesl v roce 1768 vojenský reglement, svěřující jejich vedení polním feldkurátům, tedy vojenským duchovním, kteří do nich zapisovali podle příslušnosti k jednotlivým plukům. Matriky vojenské mají tytéž rubriky jako civilní, pouze je zvláštní rubrika věnovaná vojenskému sboru (pluku apod.). Zánik vojenských matrik přinesl rok 1948, kdy živé matriky byly shromážděny na jednom z matričních úřadů v Praze a zbylé, neživé matriky byly předány do Vojenského historického archivu.

Židovské matriky: Už toleranční patent snižoval omezení týkající se židovského obyvatelstva a díky tomuto uvolňování mohla být zřízena církevní správa. Ta vedla židovské matriky již od roku 1784. Matriky se ovšem vedly místy jen sporadicky a byl proto založen dohled nad zápisy, zrušen byl až roku 1868, kdy se staly veřejnými listinami. Židovské matriky obsahují podobné informace jako matriky církevní.

Civilní matriky: Civilní matriky z raného novověku jsou méně známé, vznikly až postupně pro obyvatelstvo, které patřilo k jinému vyznání nebo bylo nevěřící. Ve 20. letech dochází k rozšíření a dnes jsou civilní matriky nejrozšířenější.

Využití k výzkumu

Ze starých matričních dokladů se o osobě, již patří, dozvíme více údajů. V dnešních matričních dokladech najdeme jen nejdůležitější údaje:

- Svědectví o individuálních událostech (narození, sňatek, úmrtí). Zdrojem jsou vlastní matriční záznamy, poznámky, přípisky a komentáře k textu.

- Poznámky na volné listy, předsádky: informace o osobě vedoucí matriku, o požárech farních kostelů či nákladech na jejich obnovu, živelných pohromách, epidemiích.
- Rodinné prostředí jedince, zaměstnání rodičů a jejich původ, výběr manželky, kmotrů a svědků vypovídá o společenském prostředí, kde žil. Narození a úmrtí zase o geografické mobilitě.
- Základní pramen pro genealogii a historickou demografii: například informace o původu a předcích významných jedinců, postupování rodů v jednotlivých společenských vrstvách, příbuzenské svazky, podíl nemanželských a odložených dětí na celkovém počtu narozených, sňatky a úmrtí vojáků a křty jejich dětí jako svědectví o pobytu cizích vojsk aj..

Při interpretaci statistických údajů je třeba být pozorný. Zdánlivý vzestup dětské úmrtnosti v 19. století můžeme přikládat k zhoršení sociálních poměrů, ale ve skutečnosti se jednalo o zlepšení evidence novorozenecké úmrtnosti.

Uložení matrik a digitalizace

Matriční knihy jsou jedním z nejdůležitějších a nejvyužívanějších pramenů uchovávaných v archivech. Kniha narození po dobu 100 let, kniha sňatků po dobu 75 let, kniha úmrtí po dobu 75 let (období začíná vždy od posledního záznamu o narození, sňatku nebo úmrtí v matrice) jsou uloženy na příslušných matričních úřadech. Doba uložení matrik je zákonem stanovena z důvodu, že do matričních knih se po zápisu matričních událostí zapisují i matriční skutečnosti, které mohou nastat mnoho let po narození či uzavření manželství. Jen členové rodiny smí nahlížet do těchto matričních knih. Po uplynutí stanovené doby se matriční knihy předají k archivaci příslušnému státnímu oblastnímu archivu. Zveřejnění pomocí digitálních kopií je velmi dobrý způsob jejich ochrany, mohou být uloženy v optimálních podmínkách depozitářů a nejsou poškozovány častým předkládáním, manipulací atd. Digitalizace matrik je moderní způsob ochrany těchto pramenů a možnost, jak je zpřístupnit co nejširšímu okruhu zájemců.

Židovské matriky jsou soustředěny v Národním archivu, vojenské matriky jsou v oblastních a zemských archivech spolu s církevními matrikami, ve Vojenském historickém archivu a v Národním archivu.

Archivy v ČR, které disponují matrikami:

Archiv hl.m.Prahy - www.ahmp.cz

SOA Litoměřice - www.soalitomeric.cz

SOA Zámorsk - www.vychodoceskearchivy.cz

ZA Opava s pobočkou v Olomouci - www.archives.cz

SOA Třeboň - www.ceskearchivy.cz nebo přímo

digi.ceskearchivy.cz

SOA Praha - www.soapraha.cz

SOA Plzeň - www.soaplzen.cz nebo

www.portafontium.cz

MZA Brno - www.mza.cz nebo www.actapublica.eu

Národní archiv - www.nacr.cz

Archiv města Ostravy - earchiv.ostrava.cz nebo

amo.ostrava.cz

Seznam použitých zdrojů

- § 23 zákona 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení ve znění pozdějších předpisů.
Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-301#cast1>
- Dvořák, Tomáš – Fasora, Lukáš – Chocholáč, Bronislav – Malý, Tomáš – Nečasová, Denisa – Stoklásková, Zdeňka – Wihoda, Martin: *Úvod do studia dějepisu*, Brno 2014.
- Novotná, Ludmila – Kopečková, Jana: *Digitalizace matrik v archivech České republiky s přihlédnutím k situaci ve Státním oblastním archivu v Plzni*. In: INFORUM 2014. 20. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 2014.
- Maur, Eduard: *Církevní matriky jako historický pramen*. Sborník archivních prací 20, 1970, s. 425-457.
- Měsíčková, Ivana: *Matriky a jejich historický vývoj*, Bakalářská práce Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2012.
- Černá, Kateřina: *Matriční agenda v Čechách*, Magisterská práce Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2008.
- www.vhu.cz

Práci vypracovala Adéla Kopečková a Kateřina Unucková.